

представителей данного направления. Особое внимание уделяется проблеме культурных ресурсов познавательной деятельности.

Ключевые слова: *социальный конструктивизм, наука, культура, когнитивные ресурсы, коммуникативная сеть, социология знания.*

SUMMARY

M. M. Vedmedev. Social Constructivism in Science and the Problem of Cultural Resources of Cognition.

The article is devoted to consideration of social constructivism as one of influential directions in modern philosophy of science. Sources and content of the research programs of representatives of this direction are analysed. The special attention is paid to the problem of cultural resources of cognitive activity.

Key words: *social constructivism, science, culture, cognitive resources, communicative network, sociology of knowledge.*

УДК 167.7:316.3:37.017

М. О. Качуровський

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПЕРЕХРЕСТЯ ЕПОХИ

У статті йдеться про тупикову ситуацію в розвитку нинішнього суспільства. Його глобалізація та інформатизація, що вважаються панацеєю від соціальної кризи, на практиці постають джерелом загрози. Можливий вихід з даної ситуації полягає у зміні психіки людини, в новому переході від існування на рівні підсвідомого, до вищих вимірів духовності. Провідна роль тут має належити вихованню людини в системі освіти.

Ключові слова: *глобалізація, інформатизація, відчуження людини, навчання і виховання, глобальна свідомість.*

Як вважає більшість дослідників, нині найвпливовішими чинниками розвитку людства є його інформатизація та глобалізація. При тому перший чинник характеризується ледь не панацеєю від усіх соціальних хвороб. Інформаційне суспільство насамперед визначається як становлення нового соціально-економічного порядку, який приходить на зміну індустріальному суспільству з розширенням новітніх технологічних процесів на основі науково-інформаційної революції. Провісниками інформаційного суспільства (варіативність назв якого досить широка: і суспільство знань, і мережеве суспільство, і суспільство високих технологій тощо) стали не лише окремі його теоретики, такі як А. Арон, Д. Белл, особливо О. Тоффлер та ін., а й деякі країни. Так, Японія ще в 1980 році створила окремий науково-дослідницький заклад «Інститут інформаційного суспільства», а в парламенті Фінляндії

активно діє Комітет з майбутнього. Тому, вважається, що ці країни, як США, Китай, Бразилія та інші вступили в період формування інформаційної економіки, на основі якої розширюється глобалізаційний процес.

Глобалізація для світового розвитку явище об'єктивне і вкрай необхідне. Очевидно, що лише спільними зусиллями всіх народів можна убезпечити нашу планету від вселенських катастроф, від знищення цивілізації через загострення глобальних суперечностей. Загальна загроза людству примушує його нерідко мимоволі міняти основи життєдіяльності, формувати нові взаємини між народами, регіонами та континентами. Водночас, як зазначає М. Згуровський, поряд зі зростанням нових технологій, розширенням інформаційного поля та сфери обміну їх результатами, явище глобалізації пов'язане «з колосальним нагромадженням капіталу окремими компаніями і країнами, що супроводжується переростанням цього капіталу в транснаціональний та його домінуванням над економіками багатьох країн, а також їх політичних можливостей» [4, 216]. І дійсно, провідна в світовій економіці «двадцятка» найрозвиненіших країн нині володіє більше ніж 80 % світових багатств. То чим тоді насправді є глобалізація для переважної більшості країн: благом чи кінцем надіям на краще?

Ця ситуація і є початком перехрестя на шляху подальшого розвитку людства. Іншими словами, – інформатизація та глобалізація суспільства самі по собі не відвернуть катастрофи. Тут має передувати не загальне – вселюдське, а особистісне, індивідуальне. В конкретному вимірі мається на увазі ліквідація прірви між навчанням і вихованням, насамперед в галузі освіти, оскільки безмежна інформативність особи не веде до якісної зміни її виховної іпостасі.

Ще в XIX ст. французький соціолог Г. Лебон довів, що навчання без виховання не сприяє формуванню людини високих етичних вартостей [5, 125]. Нинішні, переважно технологічні знання, на які ми орієнтуємося, засновані на філософії позитивізму та прагматизму. Вони і є головною причиною становлення сучасної людини. Ретроспектива формування і засвоєння людством набутих знань вказує на односторонність цього процесу. В Індії, наприклад, вони використовувались заради влади людини над собою, в Китаї та Греції це освітнє знання, а в Європі – знання позитивних наук. Настав час поєднати всі ці спрямування, досягти їх симбіозу та взаємодоповнення заради збереження цілісності людської натури. Сформована новою освітою особистість повинна постійно співвідносити себе і свої цілі з метою та завданнями спільного, загальнолюдського. Настала необхідність становлення універсальної людини, яка несе в собі як ідею повної самореалізації, і в той же час певну відповідність якомусь абстрактному спільному знаменнику життя спільноти.

Цьому має сприяти зміна світоглядної парадигми, котру має формувати філософія, що також знаходиться на роздоріжжі власної перспективи. Нинішнє рефлексивне (повернене назад) філософське мислення не здатне забезпечити об'єктивне осмислення соціальної сучасності, а тим паче визначити орієнтири її майбутнього. Філософія має стати не осмисленням минулого, а

випереджальною світоглядною системою. Лише так можна закласти основи випереджальної освіти, бо тільки воно може вирішити проблеми становлення людини, а відповідно і суспільства майбутнього. Ні теологія, ні наука, ні політика тощо не здатні інтегрувати провідні ідеї та прогнози щодо перспективних підстав розвитку людства. Тільки зміна цілісної світоглядної орієнтації зможе перебороти рутину і хаос в головах людей і здійснити прорив до нової міри існування.

Найбільші труднощі тут викликає зашкарубле мислення тих людей, які власне за своїм соціальним статусом зобов'язані піклуватися зміною світоглядної парадигми суспільства. При тому консервативну суть мислення і дій виявляють не тільки теологи, які за своєю природою є догматиками, чи політики, обмежені сьогоденням своєї влади, а, що найболючіше, – філософи, які першими мали б генерувати ідеологію суспільного прогресу. Це їм насамперед варто зрозуміти і прояснити повноту змісту розриву між сьогоdnішнім навчанням і вихованням особистості, які повинні б спиратися на універсальну парадигму пізнання, де виховання передуює досягненню знань, а не навпаки, як це відбувається нині. Це запобігало б насамперед тим катастрофам, які нас чекають. Передувати у прогресі людства має моральне, гуманне, людяне, цивілізоване, а не ненажерливе та злостиве. Отже, сформованість універсальної пізнавальної парадигми має сприяти вирішенню глобальних проблем, у тому числі й проблеми сталості розвитку. Цей процес засновується на формуванні людиною своїх перспективних аксіологічних орієнтацій і життєвих ідеалів.

Їх утвердження можливе не в суспільному, цілісному вимірі, а в розумінні смислу існування кожним індивідом. Саме життя, соціальні позиції, установки й переконання «індивідуального» зумовлюють життєдіяльність «колективного», а не навпаки, що вкорінене в нинішньому осмисленні людського буття. Соціальне, як вказує історичний досвід, повинно бути лише життєдайною нивою для повної самореалізації особистості. Інакше соціум чекає стагнація та занепад, що спостерігається тепер, оскільки в освіті, особливо в вихованні, переважає буденне, емпіричне, а не раціональне, абстраговане.

Як може прогресувати суспільство, коли розвиток його основи – основ особистості нині сформоване соліпсично, де переважає «его», коли інстинктивне домінує над моральністю? Фрейдівська ідея боротьби «Воно» з «Над-Я» виявилася пророчою щодо переваги «Воно». Людина європейської культури з її меркантильною обмеженістю схиляється до тваринної інстинктивної залежності від власних бажань і намірів. Це з гіркотою констатує Делія Гусман, президент Міжнародної класичної філософської школи «новий Акрополь». Людей так званого «цивілізованого світу» охопив синдром споживання: «нині вищим цінностями, межею мрій стає вічна молодість тіла, достаток і відсутність турбот» [3, 42].

Трагічно, зазначає філософ, що сучасні батьки готові жертвувати всім, щоб тільки забезпечити своїм дітям безтурботне та сите життя. Тобто

вироджується не одне покоління, а хворобою егоїзму та безвідповідальності заразилося все суспільство. Філософії призначено розібратися в надзвичайно складній етичній і аксіологічній ситуації людського єства: як відійти від «усе дозволено» до «відповідаю за світ»? Це дуже складно, бо, навіть в дифініційній сфері відсутнє однозначне визначення онтологічної суті людини.

Одні переконані, що вона безперервно кружляє в роздумах щодо проблем життя та смерті, сенсу свого існування, цінностей буття тощо. Людину вічно бентежать одні і ті ж темні сторони її існування: егоїстичне бажання насолоди, самолюбство, ненависть, ревності та ін., – отже людська натура незмінна. Інша точка зору на дану проблему, на нашу думку, більш життєва. Кожна епоха, кожна цивілізація, як соціокультурне утворення, суттєво змінює світовий статус *Homo sapiens*. Так, його родова сутність залишається незмінним. Жага творчості з доцільністю існування зникне лише зі зникненням людини, як зникнення руху, простору і часу можливе тільки зі зникненням самої матерії. Творче начало є атрибутом людини, як і визначення нею мети свого життя. Більше ніщо живе на це не здатне.

Проте глибокою загадкою в існуванні людини залишають руйнаційні елементи її психіки, які загрожують їй самій не тільки в окремих моментах життя, а можуть, навіть, знищити саме життя. Людство виявилось на роздоріжжі вибору раціонального чи ірраціонального в життєвій орієнтації. Філософам варто з'ясувати, з яких причин це сталося. Чому деградують в людях високі почуття, благородство, добро і милосердя? Чому, за А. Швейцером, у світі людей з їх сучасними цивілізаційними здобутками не зменшилося жорстокості, насилля, ненависті, заздрощів тощо? Може тому, що різкі якісні зміни в матеріальному існуванні знизило необхідне напруження в психічному існуванні людини, яка об'єктивно підтримувалася мільйони років і зникла недавно. Раптово, за життя одного покоління, щезла загроза існуванню через голод і холод, і, навіть, щез страх війни, яка була віковичним об'єктивним станом суспільства. Набута розслабленість (її зазвичай називають розкутістю або розкріпаченістю) змінила головне в життєвих орієнтирах людини: її мораль, відчуття відповідальності, сором за скоєне, все що загрожує виродженню її духовної природи.

Ще в середині XIX ст. прозорливий француз Алексіс де Торвіль передбачав появу з необхідністю байдужої і жорстокої до долі людей влади, коли велике горе стає чужим ближньому, бо він живе лише заради себе. Влада ця намагається утримати людей у віці дитинства, для неї головне, щоб вони насолоджувалися життям, щоб люди не думали ні про інше ніж про цю насолоду. Сучасний аналітик цієї ситуації влучно підкреслює суть цієї влади, вказуючи на небачений науково-технічний прогрес. Він настільки вибухоподібний, що людство виявилось ні морально, ні психічно і, навіть, фізично до нього не готовим, що призвело до «пониження ресурсів людського в людині, виродження її духовної природи, деградації притаманній їй волі до творчості, волі до культури та, як основи всього цього – волі до життя» [1, 51]. На думку дослідника, складається враження, що ніби якась сила кинула

людство у вир карколомних випробувань. Адже за багатовікову історію цивілізованого життя ще ніколи не було такої безмежно тоталітарної перековки людської свідомості, не існувало такої як є нині залежності від створених самою людиною умов існування та надзвичайно звабних технічних благ. Складається враження, що людство проводить над собою глобальний експеримент. Виживе воно в ньому чи ні – це знову ж залежить від нього самого.

Вбачати вихід з даної ситуації лише в глобалізації та розбудові інформаційного суспільства є дещо легковажним і досить вузьким підходом. Можливість вижити в створеній штучно ситуації вбачається у зміні духовності людини. При тому не через формування «глобальної свідомості» або «планетарне виховання», чи щось подібне, про що нині модно міркувати. Річ у тім, що при нинішньому конгломераті культур, способів життя, вірувань, традицій тощо, про одностайне мислення, навіть з приводу глобальних проблем, досить примарне. Як можуть навіть наближено сприймати нинішній процес глобалізації народи, які знаходяться на грані голодної смерті і ті, хто це спричиняє? За останнє десятиліття кількість домінуючих у світі країн зросла з семи до двадцяти, що констатують аналітики. Але ж це міф! Домінує невеличка купка супербагатіїв: володарів корпорацій, власників цілих галузей світового господарства та хазяїв могутніх банківських систем, що гноблять більшість країн і народів. Навіть провідна роль тут такої наддержави як США також міфічна. Адже в цій дуже багатій країні, як визнає її уряд нині, 6 % населення, а це 18 мільйонів, знаходяться за межею бідності. Аксиоматично, що подібна ситуація склалася і в решті країн «двадцятки».

А де нестатки та злидні, там годі вести мову про високі душевні поривання. Тим паче, що інформатизація наполегливо з наростанням роз'єднує людей, формуючи з них егоїстичну безлику масу, що до смертного бою забезпечує свої права, забуваючи про спільні обов'язки. Безумовно, що черговий зигзаг історії виведе людство з перехрестя на дорогу прогресу. Але як на неї вийти найменш болісно і безвратно? Відповідь на це мали би дати філософи. Та цього не може статися, оскільки, як зазначалося, сьогodнішня філософія націлена в минуле, і, крім того, покинула займатися онтологічними проблемами людини і роздробилася на безмежну кількість «філософій», як, наприклад, «філософію дизайну», чи «філософію туризму». Відповідно діє і «філософія освіти», яка, на жаль, шукає своє майбутнє в коренях свого минулого. Тому конкретних пропозицій для зміни ситуації поки що немає.

Але ведуться досить активні пошуки причин нинішньої соціальної хвороби. До них відносять і кардинальні побутові зміни, і проникнення в людську свідомість віртуальної реальності, і гігантські можливості нових комунікацій і т. ін. Це так, але ще знадобиться час щоб повністю з'ясувати як вони комплексно впливають на психіку людини, в якому напрямку змінюється як індивідуальна, так і суспільна свідомість. Адже кардинальні зміни людського буття для одних розширило сферу культури, для інших сферу психоаналітичного «Воно», а для деякого – горизонти їх сновидінь. Настала

гостра необхідність усе це зібрати у відповідну систему і вичленити щось її інтегруюче і на абстрактному рівні його осмислити, щоб спуститись до практичних дій.

При тому одиночки відповідей не знайдуть. Як підкреслює М. Гоше: «Без колективних розмірковувань нічого не змінити. Без спільного з'ясування характеру проблеми ми будемо дедалі більше заходити в глухий кут» [2, 67]. А людству необхідний з нього вихід.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блюменкранц М. В. В поисках имени и лица. Феноменология современного ландшафта / М. Блюменкранц // Вопросы философии. – 2007. – № 1. – С. 47–60.
2. Гоше Марсель. Про модерне майбутнє європейської України / М. Гоше, С. Йосипенко // Філософська думка. – 2007. – № 6. – С. 64–73.
3. Гусман Д. Ответственность / Д. Гусман // Человек без границ. – 2008. – С. 42–43.
4. Згуровський М. Тернистий шлях до відродження / М. Згуровський // К. : Генеза, 2010. – 368 с.
5. Лебон Г. Думки й вірування юрби / Г. Лебон // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – № 6. – С. 39–50.

РЕЗЮМЕ

М. А. Качуровский. Перекресток эпохи.

В статье идет речь о тупиковой ситуации в развитии нынешнего общества. Его глобализация и информатизация, что считается панацеей от социального кризиса, на практике являются источником угрозы. Возможный выход из данной ситуации заключается в изменении психики человека, в новом переходе от существования на уровне подсознательного, в высшие измерения духовности. Ведущая роль здесь должна принадлежать воспитанию человека в системе образования.

Ключевые слова: глобализация, информатизация, отчуждение человека, обучения и воспитания, глобальное сознание.

SUMMARY

M. O. Kachurovsky. Crossroads of the Era.

The article deals with the dead-end situation in the development of this society. Its globalization and informatization, which are considered a panacea for social crisis, in practice are a source of threat. A possible way out is to change the human psyche, a new transition from the existence on the subconscious level to the higher dimensions of spirituality. The leading role belongs here to educating people in the education system.

Key words: globalization, informatization, the alienation of man, education and training, global consciousness.